

τὴν ἐρμηνευτικὴ γραμμὴ τῶν Ὁξφορδιανῶν. Ἡ ἀλλαγὴ στὴ γλῶσσα δὲ σημαίνει βέβαια καὶ στροφὴ πρὸς τὴ Φιλοσοφία τῆς Γλώσσας, μπορεῖ ὅμως νὰ δηλώνει σημαντικὲς μεταβολὲς στὴν ὄντολογία καὶ ἴσως κάποια συνειδητοποίηση τῆς δυνάμεως τῆς γλώσσας.

Τελειώνοντας θὰ ἔπρεπε νὰ τονίσουμε ὅτι ὁ ἀνανεωμένος προβληματισμὸς γύρω ἀπὸ τὰ βασικὰ θέματα τῆς πλατωνικῆς μεταφυσικῆς τὸν ὁποῖο προάγει τὸ βιβλίο τοῦ Prior, μεγάλο ὄφελος μπορεῖ νὰ προσπορίσει σὲ ὅλους ὅσους μελετοῦν τὸ πλατωνικὸ ἔργο.

Μαρία ΣΤΡΑΤΣΑΝΗ-ΜΑΡΑΓΚΟΥ

J.-L. VIEILLARD-BARON, *Platonisme et interprétation de Platon à l'époque moderne*, Paris, J. Vrin, 1988 [Πλατωνισμὸς καὶ ἐρμηνεία τοῦ Πλάτωνος στὴ σύγχρονη ἐποχὴ], 249 σελ.

Ὁ συγγραφέας, γνωστὸς ἤδη στὴν περιοχὴ τῶν πλατωνικῶν ἐρευνῶν ἀπὸ τὸ σημαντικότερο βιβλίο του ὁ Πλάτων καὶ ὁ γερμανικὸς ἰδεαλισμὸς (1770-1830), συγκεντρώνει στὸ ἔργο αὐτὸ τὶς μελέτες ποὺ ἔχει ἤδη δημοσιεύσει χωριστὰ καὶ ποὺ ἀναφέρονται ὅλες στὴν ἀφομοίωση τῆς πλατωνικῆς σκέψης ἀπὸ μία ἄλλη μεταγενέστερη.

Στὸν πρόλογο ὁ J.-L. Vieillard-Baron ἐξετάζει τὸ πρόβλημα τῆς ἀποδοχῆς τοῦ Πλάτωνα, δηλ. τῆς ἀνάγνωσης καὶ τῆς ἀφομοίωσης τῶν κειμένων του ἀπὸ ἄλλους φιλοσόφους. Ἀκολουθοῦν τὰ τέσσερα κύρια μέρη τοῦ ἔργου.

Πρῶτο μέρος: Ἀναγνώσεις τοῦ Πλάτωνα κατὰ τὸν 16ο καὶ 17ο αἰῶνα.

Κεφάλαιο I: Πλατωνισμὸς καὶ Καθβαλισμὸς στὸ ἔργο τοῦ Johann Reuchlin. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς Γερμανὸς ἀνθρωπιστῆς (1455-1522) στὸ τελευταῖο μεγάλο του ἔργο *Περὶ τῆς Καθβαλιστικῆς Τέχνης* (1517) μᾶς ἐκθέτει τὸ οἰκουμενικὸ πρόγραμμά του γιὰ τὴν προσέγγιση πλατωνισμοῦ καὶ καθβαλισμοῦ, παράλληλα δὲ εἰσάγει τὸν ὄρο «χριστιανισμός», ὁ ὁποῖος εἶναι ἀπαραίτητος γιὰ τὸ συνδυασμὸ τῶν δυὸ ἄλλων.

Κεφάλαιο II: Οἱ πλατωνικοὶ τοῦ Cambridge καὶ ὁ τρόπος ποὺ κατανόησαν τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὸ μακρόκοσμο καὶ τὸ μικρόκοσμο.

Οἱ ἀντιπροσωπευτικότεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ Ralph Cudworth καὶ ὁ Henry More, οἱ δυὸ συνεχιστὲς τοῦ Πλάτωνα στὴν Ἀγγλία τοῦ δέκατου ἑβδόμου αἰῶνα, οἱ ὁποῖοι, ὅπως ὁ Ἀθηναῖος σοφός, ἐξακολουθοῦσαν νὰ πιστεύουν στὴν ὑπαρξὴ τῆς ἰδεατῆς πραγματικότητος μὲ τὴ διπλή της σημασίᾳ τῆς ἀσώματης πραγματικότητος καὶ τῆς πνευματικότητος, δηλ. τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς ποὺ προσπαθεῖ ἀδιάκοπα νὰ ὑψωθεῖ πάνω ἀπὸ τὸν

ἐαυτό της. Ἡ φιλοσοφία τους ἀποτελεῖ ἔτσι συγχρόνως μεταφυσική καὶ σωτηριολογία, ἀναπόσπαστες ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ κύρια σημεῖα τῆς διδασκαλίας τους εἶναι τὰ ἀκόλουθα:

1) Ὁ κόσμος εἶναι ὁ καθρέφτης τοῦ ἀνθρώπου· ἂν δὲ ὁ μακρόκοσμος ἀποτελεῖ τὴν ἀντανάκλαση τοῦ μικρόκοσμου, χρειάζεται ἀπαραίτητα μιὰ σωστὴ θεωρία τοῦ κόσμου γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ ἀνθρώπου.

2) Ὁ μακρόκοσμος, καὶ γενικὰ ὁ κόσμος, εἶναι ὁ καθρέφτης τοῦ ἀνθρώπου γιὰτὶ ἀντανακλᾷ τὴν παρουσία τοῦ Θεοῦ.

3) Ἡ ἀντιστοιχία ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ μικρόκοσμο καὶ τὸ μακρόκοσμο προϋποθέτει μιὰ ὀρισμένη ἔννοια τοῦ Θεοῦ, τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ τελευταῖος αὐτός, ἐφόσον μετέχει στὴν ἀρχέτυπη σκέψη τοῦ σύμπαντος καὶ συλλαμβάνει τὸ πνεῦμα, θεωρεῖται ὡς ἡ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Εἶναι, λοιπόν, φανερὸ ὅτι οἱ πλατωνικοὶ τοῦ Cambridge δὲν κατέφυγαν στὸ θέμα τοῦ μικρόκοσμου καὶ τοῦ μακρόκοσμου ἀπὸ ἀρχαϊσμό, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐπίγνωση τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ ἔχει τὴν αἴσθηση τοῦ κόσμου γιὰ νὰ καταλάβει πῶς ἡ ἐλευθερία του μπορεῖ ν' ἀντικατοπτριστεῖ μέσα στὸν κόσμο αὐτό.

Δεύτερο μέρος: Τὸ πρόβλημα τοῦ πλατωνισμοῦ στὸν 18ο αἰώνα.

Κεφάλαιο I: Πλατωνισμὸς καὶ παγανισμὸς στὸν 18ο αἰώνα.

Ὅπως ἔγραφε ὁ Pascal, ὁ Πλάτων μὲ τὰ θεμελιώδη καὶ ἀληθινὰ προβλήματα ποὺ θέτει, μᾶς προδιαθέτει γιὰ τὸ χριστιανισμό. Καὶ συγκεκριμένα ἡ προσέγγιση ἀνάμεσα στὸν πλατωνισμό καὶ τὸ χριστιανισμό μπορεῖ νὰ γίνει γύρω ἀπὸ τὰ τρία βασικὰ θέματα: τὴν ψυχὴ, τὸ ἠθικὸ πρόβλημα καὶ τὴ σύλληψη τοῦ Θεοῦ, τὰ ὁποῖα ἀναλύονται συστηματικὰ ἀπὸ τὸ συγγραφέα.

Κεφάλαιο II: Ἡ ἀναθεώρηση καὶ διόρθωση τοῦ Πλάτωνα ἀπὸ τὸ Διαφωτισμό. Ἐδῶ ἐξετάζονται: 1) ἡ χρῆση τῶν πλατωνικῶν διαλόγων κατὰ τὸν Jean-Jacob Engel· 2) ὁ *Φαίδων* τοῦ Moses Mendelssohn καὶ 3) τὸ σύστημα τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας τοῦ Tennemann.

Κεφάλαιο III: Ὁ πλατωνισμὸς τοῦ κύκλου τοῦ Münster, ποὺ περιλαμβάνει: 1) τὴν ἀναζωογονημένη ἀπὸ τὸν J.-F. Kleuker πλατωνικὴ παράδοση καὶ 2) τὸν πλατωνισμό τοῦ Hemsterhuis.

Κεφάλαιο IV: Πλατωνισμὸς καὶ ἀντιπλατωνισμὸς στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα: Hemsterhuis καὶ Fichte. Ὁ Hemsterhuis, παρόλο ποὺ δείχνει ζωηρὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὸ πρόβλημα τῆς δημιουργίας τῶν σημείων, τοῦ ἔρωτα, τῆς ἀνοδικῆς διαλεκτικῆς καὶ τοῦ Θεοῦ, δὲν διακηρύσσει μέσα στὸ ἔργο του τὸν πλατωνισμό του τόσο καθαρὰ, ὅσο θὰ περίμενε κανεὶς ὕστερα ἀπὸ τοὺς διθυράμβους του γιὰ τὸ «θεῖο Πλάτωνα». Παρόλ' αὐτὰ ἦταν ἕνας σύγχρονος πλατωνιστὴς ποὺ διαδέχθηκε κατὰ κάποιον τρόπο τὸν Cudworth. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Fichte μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι δὲν ἀδιαφοροῦσε γιὰ

τὸν Πλάτωνα, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι πῆρε μέρος στὴν πολεμικὴ ἐνάντια στὸν Ἀθηναῖο φιλόσοφο, ποὺ ἔλαβε χώρα στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰῶνα. Ὁ ἀντιπλατωνισμὸς τοῦ Fichte σταματᾷ ὅταν αὐτὸς ἀρχίζει νὰ ἐπεξεργάζεται τὴ θεωρία του γιὰ τὶς κοινωνικὲς λειτουργίες, ἡ ὁποία τὸν προσεγγίζει στὸν Πλάτωνα.

Τρίτο μέρος: Πλατωνισμὸς καὶ ἰδεαλισμὸς στὴ Γερμανία.

Κεφάλαιο I: Ἡ ἀλήθεια τῆς οὐτοπίας: ἡ εἰκόνα τῆς Ἑλλάδας στὸν Heinse καὶ τὸν Hölderlin.

Μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι μέσα στὴ νοσταλγία τῆς Ἑλλάδας, νοσταλγία τῆς ἐνότητος ἀνάμεσα στὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν ἀλήθεια ποὺ ἐκδηλώθηκε ἀπὸ τοὺς ἐρμηνευτὲς τοῦ γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ, ὑπάρχει ἡ ἐννοια τῆς οὐτοπίας. Ἡ ὁμορφιὰ ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς οὐτοπικῆς σκέψης τοῦ Heinse, μιὰ καὶ αὕτὴ εἶναι ἀρχὴ ἀρμονίας καὶ ἐνότητος. Τὸ ὄνειρο τῆς ἐνότητος μέσα στὴν ὁμορφιὰ καὶ τὴν ἐλευθερία, τὸ ξαναβρίσκουμε στὸν Ὑπερίωνα τοῦ Hölderlin, μ' ἓνα τρόπο πιὸ περιεκτικό. Τὸ οὐτοπικὸ στοιχεῖο βρίσκεται ἐδῶ μέσα στὴ διασταύρωση τοῦ παρελθόντος μὲ τὸ μέλλον.

Κεφάλαιο II: Ἡ ἐπιρροή τοῦ Πλάτωνα στὴ διαμόρφωση τῆς πολιτικῆς σκέψης τοῦ Hegel στὴ Φραγκφούρτη καὶ τὴν Ἰένα.

1. Ἡ περίοδος τῆς Φραγκφούρτης (1796-1800) χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὴν πλατωνικὴ ἔμπνευση στὴν αἰσθητικὴ καὶ τὴν ποίηση καὶ ἀντιπροσωπεύεται ἀπὸ τὸν Hegel, τὸν Hölderlin, τὸν Heinse καὶ τὸν Sinclair.

2. Ἡ περίοδος τῆς Ἰένας (1800-1807) σφραγίζεται ἀπὸ τὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία. Ὁ Hegel ποὺ ἐξοικειώθηκε μὲ τὰ πλατωνικὰ ἔργα στὴ Φραγκφούρτη, ἐπωφελεῖται τώρα, κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἰένας, ἀπὸ τὴ λεπτομερὴ αὕτὴ μελέτη γιὰ νὰ διαμορφώσει τὴ θεωρία του γιὰ τὸ ἀπόλυτο πνεῦμα καὶ τὴν καθαρὴ γνῶση σὲ συνδυασμὸ μὲ τὴν ἐννοια τοῦ κράτους.

Κεφάλαιο III: Ἡ ἐννοια τῆς πνευματικῆς ὕλης στὸν Hegel καὶ τὸν Schelling στὴν Ἰένα.

Κεφάλαιο IV: Πλατωνισμὸς καὶ ἀριστοτελισμὸς στὸν Hegel, ὅπου διαπιστώνεται ὅτι ἡ διαλεκτικὴ, τὸ ἀπόλυτο καὶ ἡ ταυτότητα τοῦ εἶναι καὶ τῆς σκέψης στὸν Hegel φέρνουν τὴ σφραγίδα τοῦ πλατωνισμοῦ. Τὸ ἐγγεγραμμὸ ἀπόλυτο ὅμως ἐκφράζεται μὲ τριαδικοὺς συλλογισμούς, ὅπου οἱ ὅροι λόγος, φύση, πνεῦμα δὲν εἶναι περισσότερο πλατωνικοὶ ἀπ' ὅ,τι ἀριστοτελικοί.

Τέταρτο μέρος: Ἡ ἐμμονὴ τῶν μεγάλων πλατωνικῶν φιλοσοφημάτων.

Κεφάλαιο I: Ὁ Hegel καὶ ἡ ἀνάμνηση, ὅπου ἐξετάζονται ἡ ψυχολογία τῆς ἀνάμνησης, ἡ μυθολογία τῆς, ἡ ἀνάμνηση ὡς θεωρία τῆς γνῶσης καὶ τέλος ἡ πνευματικὴ καὶ ἱστορικὴ σημασία τῆς ἐγγεγραμμῆς ἀνάμνησης.

Κεφάλαιο II: Ἡ θέαση: ὁ Creuzer, ἐρμηνευτὴς τοῦ Πλωτίνου. Ἐδῶ περιλαμβάνονται: α) τὸ θεωρητικὸ πλαίσιο τῆς μελέτης τοῦ Πλωτίνου καὶ

β) ή ανάλυση τής έκδοσης τής πραγματείας πάνω στη θέαση του Πλωτίνου, που εκδόθηκε και αποκαταστάθηκε στη σωστή του μορφή από τον Creuzer.

Κεφάλαιο III: 'Η ψυχή του κόσμου και τὸ πεπρωμένο της στην πλατωνίζουσα χριστιανική διανόηση.

1) Στην αρχαία πλατωνική παράδοση, από τον Πλάτωνα μέχρι τον Πρόκλο, ή κοσμική ψυχή θριαμβεύει, αποτελώντας μιὰ φωτεινή εἰκόνα καθὼς και τὴν ἀρχή τής ἀρμονίας, τής τάξης, τής ὁμορφιάς.

2) Διαμάχη και νίκη τής ψυχῆς του κόσμου στὸν χριστιανικὸ πλατωνισμό.

'Η πολεμική ἐνάντια στην ψυχή του κόσμου προήλθε ἀπὸ τὸ Χριστιανισμό, ὁ ὁποῖος τὴν θεώρησε σὰ μιὰ θεοποίηση του κόσμου που ἐκεῖνος ἀπέρριπτε. 'Ο χριστιανικὸς πλατωνισμὸς ὅμως, διαχωρίζοντας τὴν κοσμική ψυχή ἀπὸ κάθε πανθεϊσμό, τής ἐξασφάλισε τὴ νίκη της.

'Ο συγγραφέας, βαθὺς γνώστης του πλατωνισμοῦ, ἐπιχειρεῖ στὸ ἔργο αὐτὸ μιὰ ἀνασκόπηση του πλατωνισμοῦ διὰ μέσου τῶν σύγχρονων ἐρμηνευτῶν του. Μὲ μιὰ γραφή πυκνή και γλαφυρή ἐξετάζει κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα τὶς περιπέτειες τῶν κυριωτέρων προβλημάτων, που μᾶς παρουσιάζονται σὰν οἱ σημαντικότερες στιγμὲς τής ἱστορίας τής σκέψης. Πρόκειται γιὰ μιὰ μελέτη ἀπαραίτητη ὄχι μόνο στοὺς πλατωνιστὲς ἀλλὰ και σὲ κάθε σκεπτόμενο ἄνθρωπο.

Εὐαγγελία ΜΑΡΑΓΓΙΑΝΟΥ-ΔΕΡΜΟΥΣΗ

PLATON, *Lettres*, Traduction inédite, introduction, notices et notes par Luc Brisson, Paris, Flammarion, 1987.

'Ο L. Brisson μὲ τὴ μετάφρασή του αὐτὴ τῶν 'Επιστολῶν του Πλάτωνα πετυχαίνει νὰ ξεπεράσει τὴ μέχρι σήμερα ὑπάρχουσα ἀντίθεση ἀνάμεσα στοὺς εἰδικούς και τὸ μεγάλο κοινό. Καθιστᾷ ἔτσι προσιτὸ τὸ πλατωνικὸ κείμενο στοὺς πολλούς, ἐνῶ παράλληλα προσφέρει στοὺς εἰδικούς ἓνα ἐγχειρίδιο πολὺ χρήσιμο στην ἐρευνά τους, συνδυάζοντας τὴν πιστότητα στὸ κείμενο μὲ τὴν ἄμεση κατανόησή του, χωρὶς νὰ χάνεται τίποτα ἀπὸ τὴ δύναμη τής πλατωνικῆς σκέψης. Στην Εἰσαγωγή του μᾶς κατατοπίζει σχετικὰ μὲ τὸ ἐνδιαφέρον που ἔχουν οἱ 'Επιστολές, τὸ μοναδικὸ ἔργο του Πλάτωνα, στὸ ὁποῖο ὁ φιλόσοφος μιλάει σὲ πρῶτο πρόσωπο, προβάλλοντας τὸν ἑαυτό του σὰν ἓνα νέο ἄνθρωπο που θέλει νὰ παίξει κάποιο ρόλο στην πολιτικὴ ζωὴ τῶν 'Αθηνῶν.

'Ακολουθεῖ τὸ ζήτημα τής αὐθεντικότητας του κειμένου και ἡ παράθεση τῶν πηγῶν τῶν 'Επιστολῶν. Στὴ συνέχεια μᾶς μιλάει γιὰ τὸ ἱστορικὸ πλαίσιο τῶν 'Επιστολῶν και τὰ σημαντικότερα γεγονότα τής ζωῆς του Πλάτωνα.

